

Krzysztof Kapała

Wydział Biologii i Nauk o Ziemi, Ogród Botaniczny, Uniwersytet Jagielloński

ORCID 0000-0002-0046-6906

***Obrazy roślinności Królestwa Polskiego* redagowane przez Zygmunta Wóycickiego**

***Obrazy roślinności Królestwa Polskiego* edited by
Zygmunt Wóycicki**

The paper presents the history of a little-known publication series *Obrazy roślinności Królestwa Polskiego* (*Images of the Vegetation in the Kingdom of Poland*), later retitled *Krajobrazy roślinne Polski* (*The Vegetation Landscapes of Poland*), which was created by a group of distinguished Polish botanists and was edited by Zygmunt Wóycicki. The work was published at the time when Poland was partitioned between Russia, Prussia and Austria, during World War I, and in the interwar period. A total of 21 fascicles were released that described and illustrated thirteen regions of the country, which differed in terms of floristics, geography, climate and pedology.

Keywords: vegetation images, landscapes, nature photography, Polish flora, plant communities

Słowa kluczowe: obrazy roślinności, krajobrazy roślinne, fotografia przyrodnicza, flora polska, zbiorowiska roślinne

*Non illi possident terram, qui eam incolunt, set hi,
qui frugibus eius explorandis dant operam*

Nie ci posiadają ziemię, którzy ją zamieszkują,
lecz ci, którzy poświęcają się poznawaniu jej owoców

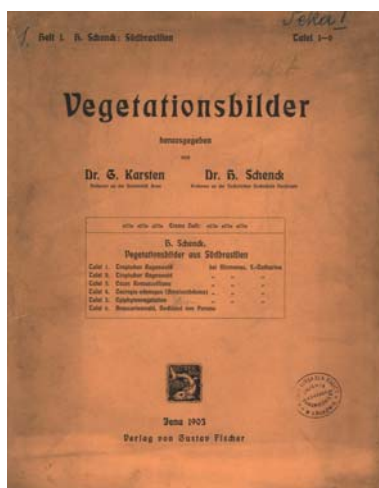
[Z. Wóycicki, *Obrazy roślinności Królestwa Polskiego* – zeszyt II–IX]

Tło historyczne powstania *Obrazów* Zygmunta Wóycickiego

W okresie zaborów, kiedy Polska nie istniała na mapach, powstało polskie wydawnictwo pod redakcją znakomitego botanika, Zygmunta Wóycickiego (1871–1941). *Obrazy roślinności Królestwa Polskiego* ukazywały piękno przyrody na terenach historycznie należących do Polski. Kilka początkowych zeszytów dotyczyło tylko obszaru Królestwa Polskiego, bę-

dącego pod zaborem rosyjskim. Po odzyskaniu niepodległości kolejne objęty tereny pozostałych dawnych zaborów. Głównemu redaktorowi przyświecała idea ukazania piękna rodzimego krajobrazu. Chcąc rozbudzić miłość rodaków do ziemi ojczystej, a także podkreślić wartość i znaczenie poznawania jego walorów przyrodniczych i naukowych, Wóycicki w kilku zeszytach (II–IX) umieścił tacińską maksymę *Non illi possident terram, qui eam incolunt, set hi, qui frugibus eius explorandis dant operam*, oznaczającą „Nie ci posiadają ziemię, którzy ją zamieszkują, lecz ci, którzy poświęcają się poznawaniu jej owoców”. W zeszycie XI, wydanym w czasie trwania I wojny światowej, zamieścił fragment poezji Juliusza Słowackiego: „W noc nawet ślepy poznał by te stepy po kwiatów rodzimych zapachu” (*Duma o Wacławie Rzewuskim*).

Zarys historii opracowania

Ryc. 1. Okładka pierwszego zeszytu *Vegetationsbilder* G. Karstena i H. Schencka (zbiory prywatne autora).

Historia wydawnictwa rozpoczyna się w 1909 r., kiedy to „myśl rzuconą przed laty” przez profesora Mariana Raciborskiego (1863–1917)¹ wcielono w życie. Właściwym twórcą i realizatorem nowopowstałego polskiego wydawnictwa został Zygmunt Wóycicki, który otrzymał subsydium w kwocie 300 rubli od Towarzystwa Naukowego Warszawskiego celem gromadzenia bieżących materiałów do zobrazowania flory Królestwa Polskiego. Wydawnictwo to wzorowane było na niemieckim atlasie *Vegetationsbilder* Georga Karstena (1840–1923) i Heinricha Schencka (1860–1927) (Ryc. 1) wydawanym od 1903 r. w Jenie, ukazującym głównie roślinność rejonów tropikalnych i subtropikalnych kuli ziemskiej (Ryc. 2), ówczesznie mało dostępnych szerszej grupie odbiorców².

Wydawnictwo *Obrazy roślinności Królestwa Polskiego* (Ryc. 3), w przeciwieństwie do *Atlasu* Karstena i Schencka, miały ukazywać piękno rodzimego krajobrazu (Ryc. 4) wraz z opisem ciekawych odkryć florystycznych. Zamiast wyliczania wszystkich występujących na danym obszarze gatunków i odmian, projekt wydawnictwa przewidywał przedstawienie charakterystyki wybranych zbiorowisk roślinnych, najbardziej typowych, w innych rejonach rzadkich bądź występujących w znacznym rozproszeniu³. *Obrazy*, wydawane zeszytami, zawierały opis geograficzno-botaniczny danego terenu, charakterystykę zbiorowisk z gatunkami typowymi oraz towarzyszącymi. Do każdego zeszytu dołączonych było dziesięć fotografii formatu 30,5–31 × 22,5–24 cm wraz

1 Z. Wóycicki, *Sprawozdanie z prac nad gromadzeniem materiałów do „Obrazów flory polskiej”*, „Sprawozdanie Towarzystwa Naukowego Warszawskiego” 1909, nr 9, s. 394.

2 G. Karsten, H. Schenck (1904), *Vegetationsbilder*, t. 1, 1903, Tafel 1–6.

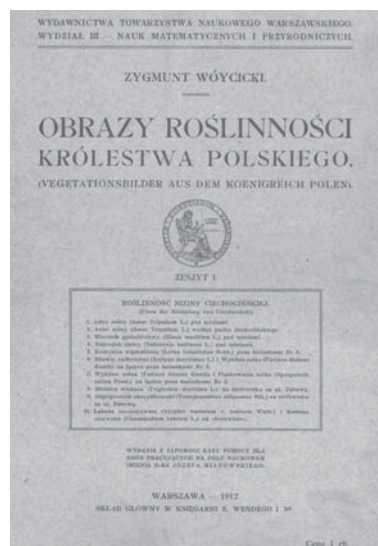
3 K. Kulwiec, *Nowe książki*, „Ziemia” 1912, nr 43, s. 703–704.

Ryc. 2. Tablica szósta pierwszego zeszytu *Vegetationsbilder* G. Karstena i H. Schencka przedstawiająca las *Araucaria brasiliiana* w zachodniej Brazylii (zbiory prywatne autora).

z fachowym opisem w języku polskim i niemieckim, co znacznie poszerzało liczbę potencjalnych odbiorców.

W latach 1912–1939 wydrukowano dwadzieścia jeden (I–XXI) zeszytów dotyczących trzynastu rejonów naszego kraju (Ryc. 5, Tabela 1). Zilustrowano trzy krainy geograficzno-roślinne: krainy niżowe (dwa zeszyty), krainy wyżynne (11 zeszytów) oraz krainy górskie (8 zeszytów). Ostatni, XXI zeszyt, opisujący roślinność Jezior Trockich, autorstwa profesora Uniwersytetu Wileńskiego Józefa Trzebińskiego (1867–1941), uległ całkowitemu zniszczeniu, nim jeszcze został rozpowszechniony. Nastąpiło to prawdopodobnie w podpalonym przez Niemców w czasie II wojny światowej budynku Towarzystwa Naukowego Warszawskiego (Pałac Staszica), gdzie mieściła się drukarnia i magazyn wydawnictwa Kasy im. Mianowskiego⁴.

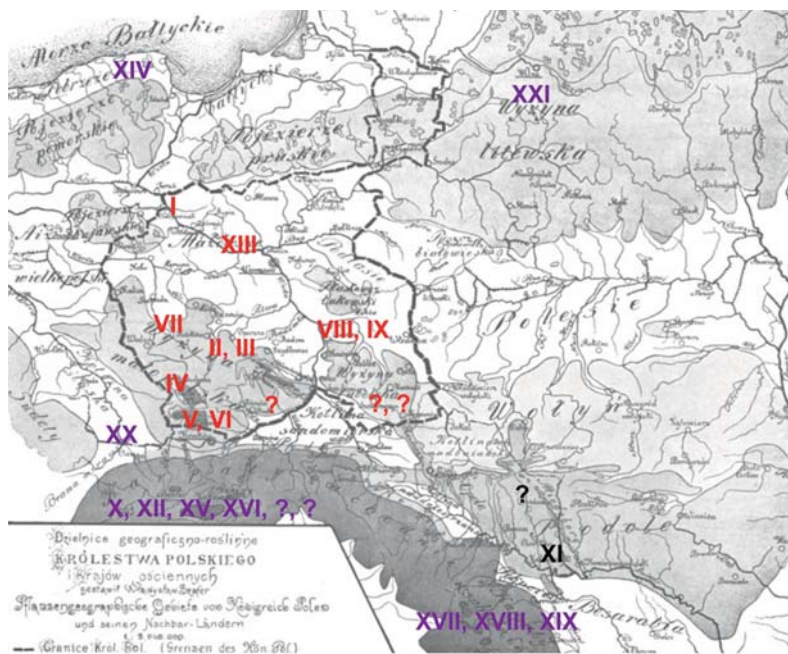

Ryc. 3. Okładka pierwszego zeszytu *Obrazów roślinności Królestwa Polskiego*, za który Wóycicki otrzymał nagrodę od Komitetu zarządzającego Kasą im. Mianowskiego (zbiory prywatne autora).

4 *Sprawozdanie pięćdziesiąte ósme z działalności Kasy im. Mianowskiego Instytutu Popierania Nauki w latach 1939–1948*, Warszawa 1949, s. 23; T. Majewski, *Botanika w Warszawie – zarys historyczny*, Warszawa 2010, s. 64–65.

Ryc. 4. Tablica druga z zeszytu XV przedstawiająca kwitnący masowo szafran spiski (*Crocus scepuiensis* (Rehm. et Wot.) Borbás) na Polanie Chochołowskiej (zbiory prywatne autora).

Ryc. 5. Mapa przedstawiająca dzielnice geograficzno-roślinne, autorstwa Władysława Szafera, z zaznaczonymi częściami kraju, opisanymi i zilustrowanymi fotografiami w wydawnictwie Z. Wóycickiego. Znakami zapytania (?) zaznaczono miejsca, które miały być przedmiotem kolejnych zeszytów, jednak nie zostały wydane⁵ (W. Szafer, 1914–1917, zmodyfikowano).

5 W. Szafer, *Roślinność Miodoborów* (*Vegetationsbilder aus dem Miodobory-Hügelzuge in Podolien*), [w:] *Krajo-
brazy Roślinne Polski i Ziem Ościennych*, red. Z. Wóycicki, 1914–1916, z. 11, okładka, mapa z kalką.

Tabela 1. Zestawienie wydanych i planowanych zeszytów *Obrazów roślinności*, później *Krajobrazów Roślinnych Polski*, według sprawozdań, map oraz wybranych fragmentów opisowych poszczególnych zeszytów tego wydawnictwa.

Rejon	Liczba planowanych zeszytów	Liczba wydanych zeszytów	Numer zeszytu	Uwagi
Nizina Ciechocińska	1	1	I	–
Wyżyna Kielecko-Sandomierska	2	2	II, III	–
Okolice Bolesławia i Olkusza	1	1	IV	–
Ojców	2	2	V, VI	–
Okolice Częstochowy i Olsztyna	1	1	VII	–
Wzgórza Kazimierskie	2	2	VIII, IX	–
Tatry	6	4	X, XII, XV, XVI	–
Puszcza Kampinowska	1	1	XI	Błędna numeracja, powinien mieć numer XIII
Miodobory	2	1	XI	Drugi zeszyt dotyczący północnych Miodoborów o numerze XVI nie został wydany
Pomorze	1	1	XIV	
Czarnohora	3	3	XVII, XVIII, XIX	
Śląsk Cieszyński	1	1	XX	
Jeziora Trockie	1	1	XXI	Cały nakład uległ zniszczeniu
Okolice Pińczowa i Buska	1	0	–	
Wyżyna Lubelska – okolice Chełma, Lublina, Zamościa	2	0	–	

Historia i dzieje wydawnictwa były ściśle powiązane z losami jego głównego redaktora i zarazem autora, profesora Zygmunta Wóycickiego. W ciągu 27 lat swojego istnienia wydawnictwo zmieniało tytuł trzykrotnie. Pierwotnie nosiło tytuł *Obrazy roślinności Królestwa Polskiego* (*Vegetationsbilder aus dem Koenigreich Polen*) (zeszyty od I – 1912 do VI – 1913) i dotyczyło ziem zaboru rosyjskiego. Następnie, po przeniesieniu redakcji do Lwowa i rozszerzeniu ram wydawnictwa, nazwę zmieniono na *Obrazy roślinności Królestwa Polskiego i Krajów Ościennych* (*Vegetationsbilder aus dem Koenigreich Polen und seinen Nachbar-Ländern*) (zeszyty: VII – 1914, VIII – 1914–1917, IX – 1914–1917, XI – 1914–1917). Do tych zeszytów dołączono mapę wraz z kalką autorstwa Władysława Szafera (1886–1970), późniejszego profesora Uniwersytetu Jagiellońskiego, wskazującą czytelnikom *Obrazów* dzielnice geograficzno-roślinne, ich położenie i przynależność do Królestwa Polskiego i krajów ościennych. Dołączona do mapy kalka z nadrukiem numerów

Nr zeszytu	Rok wydania	Tytuł	Rejon kraju	Autorzy zeszytów	Autorzy fotografii	Drukarnia
I	1912	<i>Obrazy roślinności Królestwa Polskiego</i>	Nizina Ciechocińska	Z. Wóycicki	R. Cholewiński	W. L. Anczyca i Spółki
II	1912	<i>Obrazy roślinności Królestwa Polskiego</i>	Wyżyna Kielecko-Sandomierska	Z. Wóycicki	R. Cholewiński, K. Koziorowski	W. L. Anczyca i Spółki
III	1912	<i>Obrazy roślinności Królestwa Polskiego</i>	Wyżyna Kielecko-Sandomierska	Z. Wóycicki	R. Cholewiński	W. L. Anczyca i Spółki
IV	1913	<i>Obrazy roślinności Królestwa Polskiego</i>	Okolice Bolesławia i Olkusa	Z. Wóycicki	R. Cholewiński	W. L. Anczyca i Spółki
V	1913	<i>Obrazy roślinności Królestwa Polskiego</i>	Ojców	Z. Wóycicki	R. Cholewiński	W. L. Anczyca i Spółki
VI	1913	<i>Obrazy roślinności Królestwa Polskiego</i>	Ojców	Z. Wóycicki	R. Cholewiński	W. L. Anczyca i Spółki
VII	1914	<i>Obrazy roślinności Królestwa Polskiego i Krajów Ościennych</i>	Okolice Częstochowy i Olsztyna	Z. Wóycicki	R. Cholewiński	W. L. Anczyca i Spółki
VIII	1914–1916	<i>Obrazy roślinności Królestwa Polskiego i Krajów Ościennych</i>	Wzgórze Kazimierskie	Z. Wóycicki	R. Cholewiński	W. L. Anczyca i Spółki
IX	1914–1916	<i>Obrazy roślinności Królestwa Polskiego i Krajów Ościennych</i>	Wzgórze Kazimierskie	Z. Wóycicki	R. Cholewiński	Piotra Laskauera – Marijensztat [sic!] N°8
X	1923	<i>Krajobrazy roślinne Polski</i>	Tatry	K. Stecki	J. Małachowski, K. Stecki, T. Studnicki	Drukarnia i Litografia p. f. „Jan Cotty” Karpucyńska 7
XI	1914–1916	<i>Obrazy roślinności Królestwa Polskiego i Krajów Ościennych</i>	Miodobory	W. Szafer	T. D. Polątkiewicz	Piotra Laskauera – Marijensztat [sic!] N°8
XII	1923	<i>Krajobrazy roślinne Polski</i>	Tatry	K. Stecki	J. Małachowski, K. Stecki	Drukarnia i Litografia p. f. „Jan Cotty” Karpucyńska 7
XIII	1927	<i>Krajobrazy roślinne Polski</i>	Puszcza Kampinowska	R. Kobendza	R. Kobendza	Drukarnia i Litografia p. f. „Jan Cotty” Karpucyńska 7
XIV	1928	<i>Krajobrazy roślinne Polski</i>	Pomorze	K. Stecki, W. Kulesza	K. Stecki, W. Kulesza	Drukarnia i Litografia p. f. „Jan Cotty” Karpucyńska 7
XV	1929	<i>Krajobrazy roślinne Polski</i>	Tatry	K. Stecki	K. Stecki, J. Małachowski	Drukarnia i Litografia p. f. „Jan Cotty” Karpucyńska 7
XVI	1929	<i>Krajobrazy roślinne Polski</i>	Tatry	K. Stecki	K. Stecki, J. Małachowski	Drukarnia i Litografia p. f. „Jan Cotty” Karpucyńska 7
XVII	1930	<i>Krajobrazy roślinne Polski</i>	Czarnohora	T. Wilczyński	T. Wilczyński	Drukarnia i Litografia p. f. „Jan Cotty” Karpucyńska 7
XVIII	1931	<i>Krajobrazy roślinne Polski</i>	Czarnohora	T. Wilczyński	T. Wilczyński	Drukarnia i Litografia p. f. „Jan Cotty” Karpucyńska 7
XIX	1931	<i>Krajobrazy roślinne Polski</i>	Czarnohora	T. Wilczyński	T. Wilczyński	Drukarnia i Litografia p. f. „Jan Cotty” Karpucyńska 7
XX	1939	<i>Krajobrazy roślinne Polski</i>	Śląsk Cieszyński	K. Stecki	K. Stecki, T. Kubisz, M. Święch	Drukarnia i Księgarnia Św. Wojciecha Sp. z o.o.

zeszytów umożliwiało zorientowanie się w tym, które z nich już zostały wydane, a które planowano wydać w najbliższej przyszłości⁶. Po I wojnie światowej, kiedy naród odzyskał niepodległość i scalono większość ziem polskich, ustalono tytuł ujawniający „[...] właściwe pierwotne zamierzenia redakcji, autorów i wydawców” na *Krajobrazy roślinne Polski* (*Vegetationsbilder aus Polen*) (zeszyty od X do XXI)⁷. W przypadku sześciu zeszytów (zeszyty: I – 1912, II – 1912, III – 1912, VIII – 1914–1917, IX – 1914–1917, XI – 1914–1917) na okładce i pierwszej stronie widnieje informacja, iż jest to wydawnictwo Towarzystwa Naukowego Warszawskiego, Wydziału III – Nauk Matematycznych i Przyrodniczych. Zapewne wynikało to z faktu początkowego finansowania prac związanych z gromadzeniem materiałów potrzebnych do zilustrowania flory Królestwa Polskiego przez wymienione Towarzystwo. Wszystkie dwadzieścia zeszytów *Obrazów* zostały wydane przy współudziale Kasy Pomocy dla Osób Pracujących Na Polu Naukowym imienia dr. med. Józefa Mianowskiego. W latach 1925–1929 projekt był również wspierany finansowo z zasiłków przeznaczonych na ten cel przez Komisję Fizjograficzną Polskiej Akademii Umiejętności⁸.

Druk poszczególnych części zeszytów na przestrzeni 27 lat odbywał się w różnych drukarniach. Karty tytułowe i opisy były drukowane w Krakowie (Druk W. L. Anczyca i Spółki), Warszawie (Druk Piotra Laskauera – Marjensztad (sic!) №8, Drukarnia i Litografia p. f. „Jan Cotty” Kapucyńska 7) oraz w Poznaniu (Drukarnia i Księgarnia Św. Wojciecha Sp. z o.o.) (patrz Tabela 2). Zdjęcia do dziewiętnastu z dwudziestu zeszytów były drukowane przez firmę J.B. Obernettera z Monachium, wyspecjalizowaną w tego typu publikacjach. Zeszyt XX jako jedyny ze znanych posiada zdjęcia wydrukowane w kraju, w poznańskiej firmie Drukarnia i Księgarnia św. Wojciecha, i są one nieco gorszej jakości niż zdjęcia w poprzednio wydanych zeszytach.

Autorzy oraz zawartość poszczególnych zeszytów

Na uwagę zasługuje skład zespołu autorskiego pracującego nad poszczególnymi zeszytami. Byli to wybitni naukowcy, botanicy – pracujący początkowo w różnych ośrodkach naukowych, rozrzuconych w dwóch zaborach. Łączyła ich wszystkich gorąca idea umiłowania, poznania i propagowania piękna ojczystego kraju.

Głównym pomysłodawcą, redaktorem i autorem *Obrazów* był Zygmunt Wóycicki (Ryc. 6), botanik, profesor Uniwersytetu we Lwowie, a później profesor botaniki Uniwersytetu Warszawskiego⁹. Na uznanie i podkreślenie zasługuje wszechstronność Wóycickiego, który chociaż

6 Z. Wóycicki, *Obrazy Roślinności Królestwa Polskiego i Krajów Ościennych*, 1914, z. 7, okładka, mapa z kalką.

7 Z. Wóycicki, *Krajobrazy Roślinne Polski*, 1923, z. 10, s. 2.

8 T. Wilczyński, *Roślinność Pasma Czarnohory* (*Die Vegetation des Czarnohoragebirges*), [w:] *Krajobrazy Roślinne Polski*, red. Z. Wóycicki, 1930, z. 17, s. 8; P. Köhler, *Botanika w Towarzystwie Naukowym Krakowskim, Akademii Umiejętności i Polskiej Akademii Umiejętności* (*Botany at the Academic Society of Cracow, Academy of Sciences and Letters and the Polish Academy of Sciences and Letters*), 1815–1952, „Studia i materiały do dziejów Polskiej Akademii Umiejętności” t. 2, 2002, s. 310–316.

9 Z. Wóycicki, *Sprawozdanie z prac nad gromadzeniem materiałów do „Obrazów flory polskiej”*, „Sprawozdanie Towarzystwa Naukowego Warszawskiego” 1909, nr 9, s. 394; W. Szafer, *Moje publikacje (1908–1965)*, „Studia i Materiały z Dziejów Nauki Polskiej” seria B, 1967, z. 13, s. 107; J. Szuleta, *Profesor Zygmunt Wóycicki (1871–1941)*, ibidem, s. 67–86; T. Majewski, *Profesor Zygmunt Wóycicki, prekursor badań nad florą galmanową*, [w:] *Ekotoksykologia: Rośliny, Gleby, Metale*, red. M. Wierzbicka, Warszawa 2015, s. 11–15.

Ryc. 6. Zygmunt Wóycicki (1871–1941) [źródło: „Acta Societatis Botanicorum Poloniae” t. 7, 1930, nr 1].

Ryc. 7a. Konstanty Stecki (1885–1978) [źródło: S. Kościelny, „Rocznik Sekcji Dendrologicznej Polskiego Towarzystwa Botanicznego” t. 15, 1961].

specjalizował się w botanice mikroskopowej, znał również doskonale rośliny flory polskiej, nie tylko naczyniowe, ale również mchy, wątrobowce¹⁰, glony oraz polską literaturę fizjograficzną. Profesor należał do pokolenia, może już ostatniego, w którym każdy botanik, niezależnie od wybranej specjalności, musiał umieć oznaczać i znać polskie rośliny¹¹. Zredagował on i przygotował do druku dziewięć pierwszych zeszytów, kolejne były przez niego redagowane, lecz pisane przez innych autorów. Na uwagę zasługuje fakt, że już w pierwszym roku wydania *Obrazów* Wóycicki otrzymał nagrodę od Komitetu Zarządzającego Kasą im. Mianowskiego. Wyróżnienie to zostało przyznane za I zeszyt (Ryc. 3) opisujący roślinność Niziny Ciechocińskiej¹².

Wóycicki, zabiegając o fundusze, uzyskał je z Towarzystwa Naukowego Warszawskiego. W czasie planowania wydawnictwa ogłosił drukiem dwa sprawozdania z prac nad kompletowaniem materiałów do *Obrazów Flory Polskiej*, w których opisuje trudności związane z gromadzeniem potrzebnych materiałów:

Z przykrością jednak zaznaczyć mi wypada, że w Ciechocinku nie tylko przyszło mi zwalczać niepogodę, wiatry i t. p. nieprzyjazne warunki atmosferyczne, lecz również i niechęć ludzi, którzy zupełnie nie interesując się rozwojem nauki polskiej, sprawy podjęte przez Towarzystwo chcieli traktować „z handlowego punktu widzenia” z trudnością godząc się na pewne ustępstwa, o jakie zgłaszałem się do nich w interesie zaoszczędzenia funduszy Towarzystwa¹³.

¹⁰ R. Kobendza, *Roślinność okolic Kazimierza Dolnego*, „Ziemia” 1935, nr 8, s. 160–168.

¹¹ T. Majewski, *Profesor Zygmunt Wóycicki, prekursor badań nad florą galmanową*, [w:] *Ekotoksykologia: Rośliny, Gleby, Metale*, red. M. Wierzbicka, Warszawa 2015, s. 11–15.

¹² J. Szuleta, *Profesor Zygmunt Wóycicki (1871–1941)*, „Studia i Materiały z Dziejów Nauki Polskiej” seria B, 1967, z. 13, s. 76.

¹³ Z. Wóycicki, *Sprawozdanie z gromadzenia w ciągu roku 1910 materiałów do zobrazowania roślinności Królestwa Polskiego*, „Sprawozdanie Towarzystwa Naukowego Warszawskiego” 1910, nr 3, s. 357–358.

Ryc. 7b. Tadeusz Wilczyński (1888–1981) [źródło: zbiory prywatne dr. Krzysztofa Dudy].

Ryc. 7c. Władysław Szafer (1886–1970) [źródło: zbiory Muzeum Ogrodu Botanicznego UJ].

W późniejszym okresie wyszły drukiem również dwa doniesienia Wóycickiego z poszukiwań florystycznych oraz przyczynków do flory wątrobowców i mchów Wzgórz Kazimierskich. Zostały one wydane w „Sprawozdaniach Towarzystwa Naukowego Warszawskiego”. Doniesienia zawierały charakterystykę geograficzno-geologiczną południowych okolic Królestwa Polskiego: Pińczowa, Buska¹⁴ oraz Wyżyny Lubelskiej¹⁵. Dodatkowo zawierały liczne spisy roślin z różnych grup systematycznych tam występujących. W sprawozdaniu dotyczącym okolic Pińczowa i Buska autor wymienia aż 50 gatunków glonów, które zostały przez niego zebrane, a następnie oznaczone w Instytucie Biologiczno-Botanicznym we Lwowie. W sprawozdaniach ogłoszonych w 1915 r. zostały również zamieszczone zdjęcia (14 sztuk) prezentujące najrzadsze rośliny oraz miejsce ich występowania. Fotografie te nie były opublikowane w omawianej serii wydawniczej. Przyczynków zawierał wykaz wątrobowców (6 gatunków) i mchów (37 gatunków) częściej występujących w Kazimierzu nad Wisłą i jego okolicach, dokładnie określone stanowisko, miesiąc obserwacji oraz obfitość populacji poszczególnych taksonów¹⁶.

Przytoczone sprawozdania i przyczynków dokumentują, ile wysiłku wkładał Wóycicki w zbadanie terenu, który miał być opracowany do kolejnych zeszytów, jak wytrwale szukał rzadkich roślin, jak dokładnie znał dawniejszą literaturę florystyczną. Sprawozdania

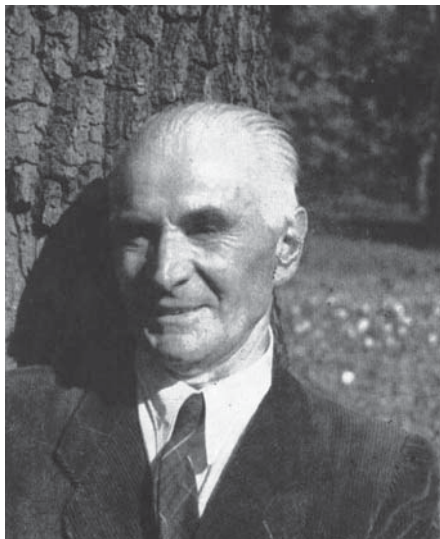
14 Z. Wóycicki, *Sprawozdanie za rok ubiegły z poszukiwań florystycznych w okolicach Pińczowa i Buska w celach zobrazowania flory polskiej*, „Sprawozdanie Towarzystwa Naukowego Warszawskiego” 1915, nr 5, s. 275–285.

15 Z. Wóycicki, *Sprawozdanie z poszukiwań florystycznych na Wyżynie Lubelskiej, mających na celu zobrazowania roślinności Królestwa Polskiego*, „Sprawozdanie Towarzystwa Naukowego Warszawskiego” 1915, nr 6, s. 356–365.

16 Z. Wóycicki, *Przyczynków do znajomości flory Wzgórz Kazimierskich*, „Sprawozdanie Towarzystwa Naukowego Warszawskiego” 1913, nr 9, s. 980–983.

Ryc. 7d. Witold Kulesza (1891–1938) [źródło: „Acta Societatis Botanicorum Poloniae” t. 15, 1938, nr 4].

Ryc. 7e. Roman Kobendza (1886–1955) [źródło: „Acta Societatis Botanicorum Poloniae” t. 27, 1958, nr 2].

Ryc. 7f. Józef Trzebiński (1867–1941) [źródło: „Acta Societatis Botanicorum Poloniae” t. 14, 1937, nr 4].

przedstawiają pracę zawodowego florysty, a nie anatoma i cytologa roślin, za którego zawsze był uważany.

Autorem zdjęć był R. Cholewiński [Roman lub Rajmund], amator botanik, a zarazem wytrwały fotograf¹⁷, prawdopodobnie przewodniczący Komisji Fotograficznej Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego¹⁸. Wóycicki korzystał z „chętniej, a w najwyższym stopniu bezinteresownej”¹⁹ pomocy Cholewińskiego, który uczestniczył w pracach związanych z gromadzeniem materiałów do zobrazowania roślinności Królestwa Polskiego od 1906 r. W sprawozdaniu dotyczącym poszukiwań florystycznych na Wyżynie Lubelskiej Wóycicki opisuje odkrycie przez Cholewińskiego rzadkiego gatunku rośliny wodnej *Aldrovanda vesicu-*

17 Z. Wóycicki, *Sprawozdanie z prac nad gromadzeniem materiałów do „Obrazów flory polskiej”*, „Sprawozdanie Towarzystwa Naukowego Warszawskiego” 1909, nr 9, s. 394. W tekście *Obrazów* nigdzie nie ma pełnego imienia Cholewińskiego. Szuleta (op. cit., s. 71) podał imię Roman, ale jest prawdopodobne, że był to Rajmund Cholewiński, działacz wspomnianego P.T.K.

18 W. Skowron, *Fotografia Krajoznawcza jako jedna z podstawowych form pracy programowej i działań organizatorskich Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego 1908–1950*, khit.pttk.pl/index.php?co=tx_foto_1 [dostęp 7.01.2019].

19 J. Szuleta, *Profesor Zygmunt Wóycicki (1871–1941)*, „Studia i Materiały z Dziejów Nauki Polskiej” seria B, 1967, z. 13, s. 67–86.

losa L. pod Turobinem w rzece Pora wpadającej do Wieprza²⁰. Odkrycie to okazało się trzecim znanym stanowiskiem „przedstawicielki flory trzeciorzędowej” w granicach Królestwa Polskiego. Cholewiński zilustrował dziewięć pierwszych zeszytów *Obrazów*, oraz dwa sprawozdania Wóycickiego poprzedzające rozpoczęcie cennej serii wydawniczej. W 1923 r. Wóycicki zamieścił informację o śmierci „nieodżałowanego towarzysza i współpracownika”, R. Cholewińskiego, który bezinteresownie poświęcał swój czas i fachową wiedzę celom wydawnictwa²¹.

Drugim autorem pod względem liczby opracowanych zeszytów był Konstanty Stecki (1885–1978) (Ryc. 7a), który przygotował i zredagował sześć zeszytów: cztery zeszyty dotyczyły roślinności Tatr i po jednym roślinności Pomorza (wspólnie z Witoldem Kuleszą 1891–1938) oraz Śląska Cieszyńskiego. Autorami zdjęć oprócz Steckiego byli Jan Małachowski²² i T. Studnicki. Stecki ze względu na zły stan zdrowia mieszkał i pracował przez wiele lat w Zakopanem²³. Tu zajmował się studiami nad florą Tatr, wydał *Zielnik Roślin Tatrzańskich*²⁴, pełnił obowiązki kustosa przyrodniczego w Muzeum Tatrzańskim²⁵ i prawdopodobnie dlatego podjął się zadania opracowania obrazów roślinności tatrzańskiej. Jak wspominał Marian Sokołowski (1894–1939) we wstępie do swej książki *Szata roślinna Tatr Polskich*, „polska literatura botaniczna nie posiadała dotychczas przewodnika po roślinnym świecie Tatr, rolę tę spełniały piękne wydawnictwa Kuleszy i Steckiego”²⁶.

Tadeusz Wilczyński (1888–1981) (Ryc. 7b) w czasie opracowania materiałów dla wydawnictwa pracował jako asystent, a później adiunkt w Państwowej Stacji Botaniczno-Rolniczej we Lwowie, a swoją pracę wykonywał w jej oddziale na Połoninie Pożyżewskiej²⁷. W czasie kilkuletniego pobytu na Czarnohorze Wilczyński został doskonałym znawcą flory wschodnio karpackiej. Robił piękne zdjęcia, które w późniejszym okresie posłużyły jako ilustracje do opracowania trzech zeszytów poświęconych roślinności Czarnohory. Zeszyty te należą do najpiękniejszych, jakie zostały opublikowane w całej serii²⁸. W dziewiętnastym zeszycie Wilczyński opisuje i dokumentuje fotografią (tablica VI) wyklinę Huppen-thala (*Poa huppenthalii*). Gatunek ten formalnie nie opisany, a jedynie nazwany przez Mariana Raciborskiego, okazał się według Wilczyńskiego gatunkiem *Poa ursina*, opisanym już wcześniej przez Velenovský'ego²⁹.

Udział Władysława Szafera (Ryc. 7c) w wydawnictwie *Obrazy roślinności Królestwa Polskiego* (zeszyt o Miodoborach 1914–1917 r.), wynikał ze współpracy z Zygmuntem Wóycickim, kiedy ten objął katedrę botaniki na Uniwersytecie Lwowskim. Zaledwie cztery

20 Z. Wóycicki, *Sprawozdanie z poszukiwań florystycznych na Wyżynie Lubelskiej, mających na celu zobrazowanie roślinności Królestwa Polskiego*, „Sprawozdanie Towarzystwa Naukowego Warszawskiego” 1915, nr 6, s. 356–365.

21 Z. Wóycicki, *Krajobrazy Roślinne Polski*, 1923. z. 10, s. 2.

22 W. Goetel, Jan Małachowski, „Pamiętnik Towarzystwa Tatrzańskiego” t. 37, 1917/1918, s. 56–58.

23 K. Stecki, *Wspomnienia Zakopiańskie (1910–1923)*, Kraków 1976, s. 5.

24 K. Stecki, *Zielnik roślin tatrzańskich (Plantae Tatrorum exiccatae)*, „Kosmos” 1912, z. 10–12, s. 566–578.

25 S. Kościelny, *50 lat pracy naukowej prof. dr Konstantego Steckiego*, „Rocznik Sekcji Dendrologicznej Polskiego Towarzystwa Botanicznego” t. 15, 1961, s. 5–15, portret.

26 M. Sokołowski, *Szata roślinna Tatr Polskich – Przewodnik geograficzno-roślinny*, „Z Tatr i Podhala” 1935, nr 1, s. 5.

27 A. Środoń, *Prof. dr Tadeusz Wilczyński (1888–1981)*, „Wiadomości Botaniczne” t. 28, 1984, nr 1, s. 3–6.

28 K. Duda, *Tadeusz Wilczyński's (1888–1981) and Józef Treszka's (1906–1945) Images of the Forgotten World*, „Visnyk Kam'yanec'-Podil's'koho nacional'noho universytetu imeni Ivana Ohienka: Istorychni nauky” 2016, nr 9, s. 406–417.

29 T. Majewski, *Kilka słów o Poa huppenthalii Raciborski*, „Fragmenta Floristica et Geobotanica Polonica” t. 12, 2005, nr 2, s. 399–402.

lata wcześniej Szafer obronił tam pracę doktorską dotyczącą stosunków geobotanicznych Miodoborów Galicyjskich pod kierunkiem profesora Raciborskiego³⁰. Kilka lat później, już po śmierci Raciborskiego, Szafer został jego następcą-dyrektorem Instytutu Botanicznego Uniwersytetu Jagiellońskiego wraz z Ogiemem Botanicznym³¹. Autorem zdjęć do zeszytu poświęconego florze Miodoborów był T.D. Połatkiewicz.

Witold Kulesza (1891–1938) (Ryc. 7d) od 1919 r. pracował w Poznaniu jako asystent przy katedrze botaniki ogólnej, a następnie jako adiunkt przy katedrze botaniki leśnej. Brał udział w licznych wycieczkach florystycznych po Wielkopolsce i Pomorzu³². Wspólnie z Konstantym Steckim opracował XIV zeszyt *Obrazów* poświęcony niezwykle ciekawemu przyrodniczo Pomorzu, który ukazał się drukiem w 1928 r.³³

Roman Kobendza (1886–1955) (Ryc. 7e), botanik, dendrolog, brał udział w pracach Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego. Był jednocześnie zaangażowany w ochronę w Puszczy Kampinoskiej i doprowadził do utworzenia na jej terenie w 1937 r. pierwszego rezerwatu przyrody³⁴. Kobendza, jako dobrze zorientowany w problematyce zbiorowisk roślinnych występujących w Puszczy, został zaproszony do przygotowania zeszytu poświęconego jej roślinności, który ukazał się w 1927 r., a trzy lata później ogłosił drukiem monumentalną pracę *Stosunki fitosocjologiczne Puszczy Kampinoskiej*³⁵.

Ostatni zeszyt opisujący roślinność Jezior Trockich koło Wilna opracował, będący już na emeryturze, Józef Trzebiński (1867–1941) (Ryc. 7f), długoletni dyrektor Ogiu Botanicznego i profesor Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie³⁶. Zeszyt ten powstał najprawdopodobniej na podstawie referatu pt. „Flora Jezior Trockich”, wzbogaconego o fotografie, wygłoszonego w czasie XIV Zjazdu Lekarzy i Przyrodników Polskich odbywającego się w 1933 r. w Poznaniu. Cały nakład tego wydawnictwa uległ zniszczeniu (zob. wyżej) jeszcze przed rozpowszechnieniem³⁷.

Zgodnie z wymaganiami Zarządu Kasy im. Mianowskiego, którego nakładem wydawane były *Obrazy*, a później *Krajobrazy*, używano aparatów fotograficznych o formacie klisz 13×18 cm, o konstrukcji drewnianej. Taki typ konstrukcji umożliwiał łatwe przerobienie aparatu, by kasetę z kliszą utrzymywana była za pomocą dwóch listewek i odpowiednich śrubek w skośnym położeniu. Dzięki temu zabiegowi uzyskiwano doskonałe rezultaty i otrzymano zdjęcia z równie ostrym pierwszym planem, jak i tłem krajobrazu położonego w oddali³⁸.

30 W. Szafer, *Moje publikacje* (1908–1965), „Studia i Materiały z Dziejów Nauki Polskiej” seria B, 1967, z. 13, s. 107.

31 A. Zemanek, *Władysław Szafer (1886–1970)*, [w:] *Złota Księga Wydziału Biologii i Nauk o Ziemi*, cz. 1, red. A. Zemanek, Kraków 2000, s. 185–197.

32 F. Krawiec, *Witold Kulesza, wspomnienie pośmiertne*, „Acta Societatis Botanicorum Poloniae” t. 15, 1938, nr 4, s. XV–XXVI, portret.

33 M. Ziarnek, *Witold Kulesza (1891–1938)*, [w:] *Badacze szaty roślinnej Pomorza sprzed roku 1945*, Szczecin 2012, s. 145–146.

34 B. Hryniewiecki, *Prof. dr Roman Kobendza*, „Acta Societatis Botanicorum Poloniae” t. 27, 1958, nr 2, s. 343–357, portret.

35 B. Hryniewiecki, *Pierwsze flory okolic Warszawy*, „Monographiae Botanicae” t. 2, 1953, s. 56.

36 P. Köhler, T. Majewski, *Józef Trzebiński*, „Wiadomości Botaniczne” t. 60, 2016, nr 1–2, s. 51–55.

37 T. Majewski, *Botanika w Warszawie – zarys historyczny*, Warszawa 2010, s. 64–65.

38 K. Stecki, *Jak wykonywałem zdjęcia krajobrazu z ostrym planem pierwszym i odległym*, „Wszechświat” t. 56, 1955, nr 1, s. 35–36.

Wartość naukowa i dydaktyczna *Obrazów Wóycickiego*

O zamierzonym wysokim poziomie redagowanego przez Zygmunta Wóycickiego wydawnictwa może świadczyć rezolucja przyjęta przez Sekcję Botaniczną XI Zjazdu Przyrodników i Lekarzy Polskich, która odbyła się w 1911 r., a więc rok przed wydaniem pierwszego zeszytu:

Sekcja Botaniczna XI Zjazdu Przyrodników i Lekarzy Polskich stwierdza, że wydawnictwo to jest pierwszym u nas, a odznacza się tak doskonałym doбором materiału i wykonaniem, że jeśli nie przewyższa podobnych wydawnictw obcych, to wcale im nie ustępuje. Sekcja botaniczna XI Zjazdu przyjmuje to wydawnictwo za wzór obowiązujący przy dalszych wydawnictwach, które winny być jak najrychlej rozpoczęte w Galicji i w Ks. Poznańskim.

O aktualności powyższych słów świadczy opinia historyka botaniki profesora Tomasza Majewskiego³⁹ wyrażona po upływie niemal 100 lat od wydania pierwszego zeszytu:

Prawdziwy podziw w miłośniku pięknej książki budzą *Obrazy Roślinności Królestwa Polskiego* (później *Krajobrazy Roślinne Polski*) wydawane przez Zygmunta Wóycickiego. Były to zeszyty z doskonałymi fotografiami dużego formatu, z komentarzem na najwyższym poziomie naukowym”.

Autorzy poszczególnych zeszytów przedstawiali badany teren niezwykle sumiennie, opisując budowę geologiczną, ogólną charakterystykę roślinności, często dołączając własnoręcznie wykonane mapy terenu. Zdjęcia opatrzone były komentarzami na najwyższym poziomie, z omówieniem bogatej literatury dotyczącej flory opisywanego rejonu. W kilku zeszytach zamieszczono zdjęcia, na których widoczne są postacie. Niejednokrotnie są to sami autorzy opracowań (Z. Wóycicki, K. Stecki, W. Szafer) oraz ludzie spotykani na danym terenie, a czasami dzieci (Ryc. 8), które nieświadomie stały się świadkami uchwycenia ulotnej chwili. Zbiory zdjęć opublikowane w *Obrazach Wóycickiego* mają nie tylko wartość artystyczną, ale oprócz przekazu emocji posiadają często wartość bezcennego dokumentu. Są świadectwem piękna krajobrazu (Ryc. 9), ówczesnego bogactwa florystycznego (Ryc. 10), zdarzających się katastrof przyrodniczych (Ryc. 11), czy nawet mody panującej w różnych klasach społecznych (Ryc. 8).

Poszczególne fotografie, ilustrujące florę wybranych fragmentów kraju, były wykorzystywane przez wiele lat jako materiał demonstracyjny i dydaktyczny do wykładów, np. z geografii roślin, szaty roślinnej. W ten sposób były używane przez krakowskich botaników, m. in. przez prof. Jana Kornasia (1923–1994)⁴⁰.

Profesor Zygmunt Wóycicki zmarł w czasie II wojny, a wraz z jego śmiercią upadło jego ukochane wydawnictwo, któremu poświęcił tak wiele czasu i energii. Po II wojnie światowej nie kontynuowano projektu. Prawdopodobnie jednym z głównych powodów była utrata przez Polskę części terytorium, którego być może miały dotyczyć przyszłe zeszyty.

39 T. Majewski, *Botanika w Warszawie – zarys historyczny*, Warszawa 2010, s. 64–65.

40 Informacja ustna Józefa Wróbla z Ogrodu Botanicznego Uniwersytetu Jagiellońskiego.

Dodatkowym powodem mogła być zmiana priorytetów w okresie powojennym: odbudowa kraju, tworzenie nowych ośrodków naukowych i dydaktycznych.

Obecnie, pomimo licznych publikacji przyrodniczych spotykanych na rynku wydawniczym, *Krajobrazy roślinne Polski* są wciąż wzorem wysokiego poziomu naukowego i artystycznego. Dzieło pod redakcją Z. Wóycickiego, obecnie nieznane szerszym kręgom odbiorców, przykryte kurzem historii, jest wciąż ponadczasowym, cennym źródłem informacji na temat przyrody, kultury i sztuki dawnej Polski. Opisy zamieszczone w zeszytach wraz z pięknymi fotografiami są cennymi dokumentami rzadkiej, a niekiedy całkowicie już zniszczonej roślinności⁴¹, pozwalają prześledzić zmiany w krajobrazie⁴², stanowią bezcenny materiał porównawczy, dzięki któremu, wobec szybko postępującego niszczenia naszej przyrody, możemy skonfrontować przeszłość z teraźniejszością. Ma to szczególne znaczenie w przypadku gatunków rzadkich, o specyficznych wymaganiach, jak np. metafity czy halofity, które obecnie są zagrożone wymarciem⁴³, czy też siedlisk i zbiorowisk, które obecnie nie istnieją na skutek silnie posuniętej urbanizacji⁴⁴ (rozwój miast, osuszanie łąk, pozyskiwanie terenów pod gospodarkę rolniczą). Już dr Jadwiga Dobrzańska (1904–1973)⁴⁵ w 1955 r. widziała wyraźne zmiany szaty roślinnej zaszłe od czasu wydania zeszytu poświęconego roślinności Bolestawia i Olkusza:

Ostatnio okolica ulega tak wielkim przemianom, z dnia na dzień, że prawdopodobnie w ciągu paru najbliższych lat większość zbiorowiska roślinności galmanowej ulegnie zniszczeniu. W tej chwili nie istnieje już wiele płatów roślinności uwzględnianych przy zdjęciach socjologicznych w 1948 r. i 1949 r. W ogóle wygląd szaty roślinnej od czasu opisanie jej przez Wóycickiego zmienił się wyraźnie. Nie spotyka się już prawie nigdzie widocznych na zdjęciach i stale przez Wóycickiego podkreślanych „stanowych” skupień takich roślin jak *Reseda lutea*, *Viola saxatilis*, *Erysimum pannonicum*, *Carlina acaulis*, czy innych (*Obrazy Roślinności Król. Polsk.*, 1913). Zniszczyła je coraz intensywniejsza gospodarka człowieka, a między innymi niewątpliwie także wypasanie przez kozy i owce⁴⁶.

Wiedza o tym zasługuje na szerszą popularyzację wśród przyrodników, botaników, geografów czy historyków nauki.

41 K. Stecki, *Roślinność Tatr – Drzewa i krzewy regli*, [w:] *Krajobrazy Roślinne Polski (Vegetationsbilder aus Polen)*, red. Z. Wóycicki, 1923, z. 10, s. 43–44; S. Kościelny, *Sześćdziesięciolecie pracy naukowej prof. dr Konstantego Steckiego*, „Wiadomości Botaniczne” t. 16, 1972, z. 1, s. 3–10; J. Zembruski, *Cis Taxus baccata L.*, „Studia Ośrodka Dokumentacji Fizjograficznej” t. 4, 1975, s. 170–171.

42 K. Grodzińska, G. Szarek-Lukaszewska, *Hałdy cynkowo-ołowiane w okolicach Olkusza – przeszłość, teraźniejszość i przyszłość*, „Kosmos” t. 51, 2002, nr 2, s. 127–138, A. Medwecka-Kornaś, *Krajobrazy i roślinność Ojcowskiego Parku Narodowego w dawnej i obecnej fotografii oraz niektóre zagadnienia ich ochrony*, „Prądnik” r. 16, 2006, s. 49–70; A. Medwecka-Kornaś, *Badania krajobrazu i starania o jego ochronę w ośrodku krakowskim* (wybrane zagadnienia i przegląd publikacji), „Biuletyn Komitetu Ochrony Przyrody Polskiej Akademii Nauk” 2014–2015, t. 5–6, s. 128.

43 R. Kaźmierczakowa, J. Bloch-Orłowska, Z. Celka, A. Cwener, Z. Dajdok, D. Michalska-Hejduk, P. Pawlikowski, E. Szczęśniak, K. Ziarnik, *Polska czerwona lista paprotników i roślin kwiatowych (Polish Red List of Pteridophytes and Flowering Plants)*, Kraków 2016, s. 20, 29, 32, 37, 39–40.

44 T. Nowak, P. Kapusta, M. Jędrzejczyk-Korycińska, G. Szarek-Lukaszewska, B. Godzik, *The Vascular Plants of the Olkusz Ore-Bearing Region*, Kraków 2011, s. 17–23.

45 P. Köhler, *Leksykon Botaników Polskich (Dictionary of Polish Botanists)*. 30. J.Z. Dobrzańska, „Wiadomości Botaniczne” t. 43, 1999, nr 1–2, s. 89–92.

46 J. Dobrzańska, *Badania florystyczno-ekologiczne nad roślinnością galmanową okolic Bolestawia i Olkusza*, „Acta Societatis Botanicorum Poloniae” t. 24, 1955, nr 2, s. 357–415.

Ryc. 8. Tablica piąta z zeszytu XX poświęconego roślinności Śląska Cieszyńskiego, ukazująca pastwiskowe formy buka, oraz ubogo ubraną pasterkę (zbiory prywatne autora).

Ryc. 9. Tablica szósta z zeszytu XVI poświęconego roślinności Tatr, przedstawiająca zarośla wierzby lapońskiej, w głębi widoczny autor Konstanty Stecki (zbiory prywatne autora).

Ryc. 10. Tablica druga z zeszytu XIX poświęconego roślinności pasma Czarnohory, ilustrująca bogactwo florystyczne stromych trawiastych stoków od strony połoniny Gadżyny (zbiory prywatne autora).

Ryc. 11. Tablica czwarta z zeszytu X poświęconego roślinności Tatr, obrazująca katastrofalne działanie wiatru halnego w lesie świerkowym doliny Kościeliskiej (zbiory prywatne autora).

Bibliografia

„Acta Societatis Botanicorum Poloniae” t. 7, 1930, nr 1, s. I, portret Zygmunta Wóycickiego.

Dobrzańska J., *Badania florystyczno-ekologiczne nad roślinnością galmanową okolic Bolesławia i Olkusza*, „Acta Societatis Botanicorum Poloniae” t. 24, 1955, nr 2, s. 357–415.

Duda K., *Tadeusz Wilczyński's (1888–1981) and Józef Treszka's (1906–1945) Images of the Forgotten World*, „Visnyk Kam'yanec'-Podil's'koho nacional'noho universytetu imeni Ivana Ohienka: Istorychni nauky” 2016, nr 9, s. 406–417.

Goetel W., *Jan Małachowski*, „Pamiętnik Towarzystwa Tatrzańskiego” t. 37, 1917/1918, s. 56–58.

Grodzińska K., Szarek-Łukaszewska G., *Hałdy cynkowo-ołowiowe w okolicach Olkusza – przeszłość, teraźniejszość i przyszłość*, „Kosmos” t. 51, 2002, nr 2, s. 127–138.

Hryniewiecki B., *Zygmunt Wóycicki (1871–1941)*, „Rocznik Towarzystwa Naukowego Warszawskiego” r. 31–38, 1938–1945, s. 276–278.

Hryniewiecki B., *Prof. dr Józef Trzebiński (czterdziestolecie pracy naukowej)*, „Acta Societatis Botanicorum Poloniae” t. 14, 1937, nr 4, s. 249–268, portret.

Hryniewiecki B., *Pierwsze flory okolic Warszawy*, „Monographiae Botanicae” t. 2, 1953, s. 56.

Hryniewiecki B., *Prof. dr Roman Kobendza*, „Acta Societatis Botanicorum Poloniae” t. 27, 1958, nr 2, s. 343–357, portret.

Karsten G., Schenck H., 1904. *Vegetationsbilder*, t. 1, 1903, Tafel 1–6.

Kaźmierczakowa R., Bloch-Orłowska J., Celka Z., Cwener A., Dajdok Z., Michalska-Hejduk D., Pawlikowski P., Szczeńiak E., Ziarnek K., *Polska czerwona lista paprotników i roślin kwiatowych (Polish Red List of Pteridophytes and Flowering Plants)*, Kraków 2016, s. 20, 29, 32, 37, 39–40.

Kobendza R., *Roślinność okolic Kazimierza Dolnego*, „Ziemia” 1935, nr 8, s. 160–168.

Kościelny S., *50 lat pracy naukowej prof. dr Konstantego Steckiego*, „Rocznik Sekcji Dendrologicznej Polskiego Towarzystwa Botanicznego” t. 15, 1961, s. 5–15, portret.

Kościelny S., *Sześćdziesięciolecie pracy naukowej prof. dr Konstantego Steckiego*, „Wiadomości Botaniczne” t. 16, 1972, z. 1, s. 3–10.

Köhler P., *Leksykon Botaników Polskich (Dictionary of Polish Botanists)*. 30. J.Z. Dobrzańska, „Wiadomości Botaniczne” t. 43, 1999, nr 1–2, s. 89–92.

Köhler P., *Botanika w Towarzystwie Naukowym Krakowskim, Akademii Umiejętności i Polskiej Akademii Umiejętności (Botany at the Academic Society of Cracow, Academy of Sciences and Letters and the Polish Academy of Sciences and Letters) (1815–1952)*, „Studia i materiały do dziejów Polskiej Akademii Umiejętności” t. 2, 2002, s. 310–316.

Köhler P., Majewski T., *Józef Trzebiński*, „Wiadomości Botaniczne” t. 60, 2016, nr 1–2, s. 51–55.

Krawiec F., *Witold Kulesza wspomnienie pośmiertne*, „Acta Societatis Botanicorum Poloniae” t. 15, 1938, nr 4, s. XV–XXVI, portret.

Kulwieć K., *Nowe książki*, „Ziemia” 1912, nr 43, s. 703–704.

Majewski T., *Kilka słów o Poa huppenthalii Raciborski*, „Fragmenta Floristica et Geobotanica Polonica” t. 12, 2005, nr 2, s. 399–402.

Majewski T., *Botanika w Warszawie – zarys historyczny*, Warszawa 2010, s. 64–65.

Majewski T., *Profesor Zbigniew Wóycicki, prekursor badań nad florą galmanową*, [w:] *Ekotoksykologia: Rośliny, Gleby, Metale*, red. M. Wierzbicka, Warszawa 2015, s. 11–15.

Medwecka-Kornaś A., *Krajobrazy i roślinność Ojcowskiego Parku Narodowego w dawnej i obecnej fotografii oraz niektóre zagadnienia ich ochrony*, „Prądnik” r. 16, 2006, s. 49–70.

Medwecka-Kornaś A., *Badania krajobrazu i starania o jego ochronę w ośrodku krakowskim* (wybrane zagadnienia i przegląd publikacji), „Biuletyn Komitetu Ochrony Przyrody Polskiej Akademii Nauk” 2014–2015, t. 5–6, s. 128.

Nowak T., Kapusta P., Jędrzejczyk-Korycińska M., Szarek-Lukaszewska G., Godzik B., *The Vascular Plants of the Olkusz Ore-Bearing region*, Kraków 2011, s. 17–23.

Skowron W., *Fotografia krajoznawcza jako jedna z podstawowych form pracy programowej i działań organizatorskich Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego 1908–1950*, khit.pttk.pl/index.php?co=tx_foto_1 [dostęp 7.01.2019].

Sokołowski M., *Szata roślinna Tatr Polskich – Przewodnik geograficzno-roślinny*, „Z Tatr i Podhala” 1935, nr 1, s. 5.

Sprawozdanie pięćdziesiąte ósme z działalności Kasy im. Mianowskiego Instytutu Popierania Nauki w latach 1939–1948, Warszawa 1949, s. 23.

Stecki K., *Zielnik roślin tatrzańskich (Plantae Tatrorum exiccatae)*, „Kosmos” 1912, z. 10–12, s. 566–578.

Stecki K., *Roślinność Tatr – Drzewa i krzewy regli*, [w:] *Krajobrazy roślinne Polski (Vegetationsbilder aus Polen)*, red. Z. Wóycicki, 1923, z. 10, s. 43–44.

Stecki K., *Jak wykonywałem zdjęcia krajobrazu z ostrym planem pierwszym i odległym*, „Wszechświat” t. 56, 1955, nr 1, s. 35–36.

Stecki K., *Wspomnienia Zakopiańskie (1910–1923)*, Kraków 1976, s. 5.

Szafer W., *Roślinność Miodoborów (Vegetationsbilder aus dem Miodobory-Hügelzuge in Podolien)*, [w:] *Krajobrazy roślinne Polski i Ziemi Ościennych*, red. Z. Wóycicki, z. 11, 1914–1916, okładka, mapa z kalką.

Szafer W., *Moje publikacje (1908–1965)*, „Studia i Materiały z Dziejów Nauki Polskiej” seria B, 1967, z. 13, s. 107.

Szułeta J., *Profesor Zygmunt Wóycicki (1871–1941)*, „Studia i Materiały z Dziejów Nauki Polskiej” seria B, 1967, z. 13, s. 67–86.

Środoń A., *Prof. dr Tadeusz Wilczyński 1888–1981*, „Wiadomości Botaniczne” t. 28, 1984, nr 1, s. 3–6.

Wilczyński T., *Roślinność Pasma Czarnohory (Die Vegetation des Czarnohorabirges)*, [w:] *Krajobrazy roślinne Polski*, red. Z. Wóycicki, 1930, z. 17, s. 8.

Wóycicki Z., *Sprawozdanie z prac nad gromadzeniem materiałów do „Obrazów flory polskiej”*, „Sprawozdanie Towarzystwa Naukowego Warszawskiego” 1909, nr 9, s. 394.

Wóycicki Z., *Sprawozdanie z gromadzenia w ciągu roku 1910 materiałów do zobrazowania roślinności Królestwa Polskiego*, „Sprawozdanie Towarzystwa Naukowego Warszawskiego” 1910, nr 3, s. 357–358.

Wóycicki Z., *Demonstracja materiałów do zobrazowania roślinności Królestwa Polskiego, Księga pamiątkowa XI Zjazdu Lekarzy i Przyrodników Polskich w Krakowie 18–22 lipca 1911*, Kraków 1911, s. 292–293, 303.

Wóycicki Z., *Przyczynek do znajomości flory Wzgórz Kazimierskich*, „Sprawozdanie Towarzystwa Naukowego Warszawskiego” 1913, nr 9, s. 980–983.

Wóycicki Z., *Sprawozdanie za rok ubiegły z poszukiwań florystycznych w okolicach Pińczowa i Buska w celach zobrazowania flory polskiej*, „Sprawozdanie Towarzystwa Naukowego Warszawskiego” 1915, nr 5, s. 275–285.

Wóycicki Z., *Sprawozdanie z poszukiwań florystycznych na Wyżynie Lubelskiej, mających na celu zobrazowania roślinności Królestwa Polskiego*, „Sprawozdanie Towarzystwa Naukowego Warszawskiego” 1915, nr 6, s. 356–365.

Wóycicki Z., *Krajobrazy roślinne Polski* 1923, z. 10, s. 2.

Zemanek A., Władysław Szafer (1886–1970), [w:] *Złota Księga Wydziału Biologii i Nauk o Ziemi*, cz. 1, red. A. Zemanek, Kraków 2000, s. 185–197.

Zembrzusi J., *Cis Taxus baccata L.*, „Studia Ośrodka Dokumentacji Fizjograficznej” t. 4, 1975, s. 170–171.

Podziękowania

Autor pragnie serdecznie podziękować za pomoc i cenne uwagi przy pisaniu niniejszej pracy Pani Profesor Alicji Zemanek i Panu Profesorowi Bogdanowi Zemankowi. Panu Profesorowi Tomaszowi Majewskiemu dziękuje za mobilizację do napisania niniejszej pracy i pomoc w zgromadzeniu materiałów źródłowych, które przyczyniły się do ostatecznego kształtu tekstu. Dziękuję również Panu dr. Krzysztofowi Dudzie za udostępnienie fotografii Prof. Tadeusza Wilczyńskiego.

Mgr inż. **Krzysztof Kapala**, absolwent Uniwersytetu Rolniczego w Krakowie (2011), dendrolog w Ogrodzie Botanicznym UJ. Redaktor *Index Seminum* – katalogu nasion przeznaczonego do wymiany z innymi ogrodami botanicznymi. Od 2011 r. uczestnik projektu dotyczącego ochrony czynnej pierwiosnki omączonej *Primula farinosa* L. w Beskidzie Sądeckim, realizowanego przez Regionalną Dyрекcję Ochrony Środowiska w Krakowie. Interesuje się historią botaniki, m.in. starą książką botaniczną oraz biografiami botaników. Współpracownik Muzeum Ogrodu Botanicznego UJ. E-mail: krzysztof.kapala@uj.edu.pl

Data zgłoszenia artykułu: 11 stycznia 2019

Data przyjęcia do druku: 14 lutego 2019